

„Páratlan
jelenése a világ-
történelemnek”

Kovács István:
A barátság anatómiája I–II.
Széphalom Könyvműhely,
Bp., 2007, 2009.

Az irodalomkritikusok szívesen hangoztatják egy-egy költővel vagy íróval kapcsolatban, hogy „egész életében ugyanazt a verset vagy regényt írja, csak éppen mindig más szavakkal próbálva kimondani a kimondhatatlant”. Jóérzésű költő vagy író persze soha nem állítana ily sületlenséget egy szerzőtársával kapcsolatban, mert jól tudja, hogy minden vers és regény egy-egy önálló mű, külön keletkezéstörténettel, külön alkotói szenvedéstörténettel, külön sorssal – még ha kívülről szemlélve azonosnak tűnhet is. Költőként-íróként alapvetően más a művek optikája, mint kívülről, a kritikusok páholyából.

Így hát a költő, prózaíró, műfordító Kovács István életművére sem ütöm billogként a *monotematikus* kifejezést – már csak azért sem, mert olvasói jól tudják, milyen sokszínű az ő munkássága: saját verseinek olykor altemplomban virrasztó, máskor a szürkületben kézmozdulatot rögzítő, szemlélődő világától az 1956-os témájú budakeszi családtörténeten keresztül egészen a kortárs lengyel lírából átültetett darabokig. A történész Kovács Istvánnal kapcsolatban is ellenállok a kísértésnek, bár jóval nehezebben. Hiszen oly látványosan kínálkozik a minősítés: mindvégig ugyanazt a történelmi munkát írja, csak mindig más-más fejezetet, más-más című kötetbe rendezve... Tény, hogy az 1970-es évektől foglalkozik hivatásszerűen a magyar–lengyel történelmi kapcsolatok kutatásával, megismertetésével. Történelmi bemutatkozását a Bem József tábornoknak szentelt, 1983-ban írt kismonográfia jelentette a rendkívül közkedvelt és ma már valószínűleg magas példányszámban kiadott *Így élt...* sorozatban. Majd következtek az egyre újabb és egyre grandiózusabb munkák: Wysocki tábornok emlékiratai (*Együtt a szabadságért* címmel a Zrínyi Kiadónál); a lengyelek 1848–1849-es részvételét feldolgozó tanulmánykötet (*Mindvégig veletek voltunk*, Osiris Kiadó); a szabadságharc ismeretlen lengyel hőseinek méltó emléket állító, tíz élvezetes fejezetből álló esszékötet („*Egy a lengyel a magyarral*”, Magyar Napló Kiadó); és a legnagyobb, szinte emberfeletti vállalkozás: *A lengyel légió lexikona, 1848–1849* (MTA Történettudományi Intézete), amely több száz órányi levéltári kutatást igényelt, afféle szellemi narkotikumként követelve a szüntelen munkát.

Jelen műve, *A barátság anatómiája* két kötete az ezeréves lengyel–magyar kapcsolatrendszer szisztematikus áttekintését nyújtja. Nagy részletességgel a XIV.

századig, Anjou Szent Hedvig uralkodásáig nyúl vissza a történelemben – persze az azt megelőző századok, vagyis az Árpád-kor közös szálai sem hiányoznak: Szent Adalbert püspök, Szent Kinga, Boldog Jolán is fel-feltűnnek, de nem címszavakként, hanem utalásokban, a gazdagon árnyalt összefüggéseknek köszönhetően. Mindjárt az elején jegyezzük meg, hogy e két-kötetes, hatszázharminc oldalas mű megszületéséhez az elengedhetetlen ösztönzést és bőséges forrásanyagot Kovács István a rendszerváltás révén, majd az ezredforduló éveiben krakkói magyar főkonzulként meríthette, és jelenlegi munkahelye, az MTA Történettudományi Intézete is nagyban segíti tevékenységét.

A 2007-ben elkészült első kötetben Balassa (Balassi) Bálinttól egészen a kiegyezés évéig, 1867-ig tekinti át a közös lengyel–magyar múltat. A hangsúly magától értetődően a szerző fő kutatási területére, a XIX. századra, vagyis a reformkor és a népek tavasza időszakára esik. Más megfogalmazásban azt is mondhatjuk, hogy olvasói figyelmünket a lengyel állam első, 1773-ban bekövetkezett felosztása utáni évszázadra irányítja. Az első fejezetben (*Királyok és felosztások, kitüntetések és himnuszok*) a lengyel állam alapvető adataival és nemzeti jelképeivel ismertet meg, harminc oldalon, azaz lényegre törően. Az államalapítás jelképes dátumától, 966-tól, vagyis a kereszténység felvételének évétől indulva tömören elénk tárja a Piast-házi, majd a Jagelló-házi királyok uralkodását; az ország önállóságának elvesztését, a XIX. század sikertelen nemesi felkelésekkel terhes hányattatásait; az 1918-ban újjászülető lengyel állam területi vitáit, világháborús szenvedéstörténetét, a kommunista évtizedek rémségeit. Betekintést nyerünk a lengyel himnusz és címer történetébe, a legfontosabb kitüntetések és rendjelek osztályozásába, a nemzeti ünnepek, zarándok- és emlékhelyek világába.

„*Egytestvér a magyar és a lengyel*”, hirdeti a második fejezet címe, és Kovács István itt máris a lovak közé csap: egyik legkedvesebb témájáról, vagyis Balassa Bálintról kezd beszélni. Egyelőre általános érvénnyel szól vitéz költőnk életének lengyel vonatkozásairól – mint tudjuk, Balassa három ízben időzött hosszabban lengyel földön, és harmadik tartózkodásakor, 1590 és 1591 folyamán Krakóban lakott, Wesselényi Ferenc bárónak a Főtér (a híres Rynek) sarkán álló palotájában... Egymást követő, tíz-tizenöt oldalas kisesszéiben Kovács István végigkalauzol bennünket a történelmi fejezeteken: Bocskai Istvánon, majd az osztrakenkai csatamezőn át rögvést megérkezünk a másik becses főhőshöz, kétségtelen kedvenchez, Bem apóhoz; szabadságharcunk erdélyi hadjáratához, az elfeledett hősök névsoraihoz, végül a kiegyezés körüli stratégiai elgondolásokhoz.

Az első kötet záró egységében a költő-történész nyilatkozik meg: a lengyel romantika párizsi emigrációba kényszerült irodalmi óriásaival ismerkedhetünk meg. Közülük is mindenekelőtt az Adam Mickiewicz – Juliusz Słowacki – Cyprian Kamil Norwid alkotta hármashoz, kiegészítve a negyvenhét évesen elhunyt Zygmunt Krasiński gróffal, klasszikus színművek szerzőjével – azzal a Krasińskival, akinek 1859-ben bekövetkezett halálakor többek között Jókai Mór is tollat ragadott. A korszakalkotó költők közül is kiemelkedik a tragikus sorsú Norwid, a párizsi Szent Kázmérszegényház lakójaként, mélységes nyomorban elhunyt géniusz, aki évek óta megtermékenyítően hat Kovács István költészetére.

A 2009-ben napvilágot látott második könyv időszerepességét a II. világháború kitörésének hetvenedik évfordulója is emelte. Magától értetődő hát, hogy a nyitó fejezet az 1939. szeptember elseje után hazánkba befogadott lengyel menekülteknek állít emléket, afféle százoldalas, önálló „kis könyvként a nagy könyvben”. Részletesen olvashatunk a német–orosz paktum következményeiről és irodalmi kapcsolódásairól; Katyń borzalmáról, a sok ezer lengyel tiszt lemészárlásáról; Auschwitz (Oświęcim) koncentrációs táboráról; egy angliai légi ütközet kiradírozott hőseiről. Az 1956-os poznanai eseményeken át végül megérkezünk a nyolcvanas évekhez, vagyis a Szolidaritás mozgalom születéséhez és hőskorához, a Jaruzelski tábornok által bevezetett hadiállapothoz – megannyi fontos, történelmi jelentőségű eseményhez, amelyek valódi menetét a kommunista magyar tömegtájékoztató hosszú éveken keresztül eltitkolta, meghamisította.

A megrázó huszadik századi áttekintés után vidámabb témához érkezünk: Krakkó tündérvárosához. Volt krakkói magyar főkonzulként Kovács István itt valószínűleg lubickol: minden fejezetének hangjából kiérezni, hogy szoros érzelmek fűzik a városhoz, és az ősi lengyel királyi székhely díszpolgáraként behatóan ismeri a város múltját-jelenét, diplomáciai berkeit. Természetesen ismét előkerül Balassa Bálint, méghozzá egy rendhagyó napló lapjain: minden kulisszatitkot megtudunk az 1995 januárjában, Kovács István lelkes szervezőmunkája révén állított Balassa-emléktábla előkészületeiről és öntéséről. Ám a Krakkó határában, Łagiewnikiben épült, II. János Pál pápa által 2002-ben felszentelt Isteni Irgalmasság-székesegyházba is ellátogattunk. Személyes hangvételű beszámolót kapunk az ott kialakított magyar kápolnáról, hivatalos nevén Szentek Közössége-kápolnáról. Egy másik írásnak köszönhetően ószandec síkján találjuk magunkat, 1999. június 16-án, amikor is a lengyel pápa szentté avatta Árpád-

házi Kingát, IV. Béla királyunk lányát, Szent Margit és Boldog Jolán testvérét.

Ezt követően kulturális utazásokra indulunk szerte Lengyelországban és Litvániában: hát persze, hogy főként Balassa nyomában – de II. Rákóczi Ferenc fejedelmében is, Tarnów belvárosában pedig Bem apó emlékhelyeit járjuk végig. Végezetül még egy hangulatos fürdővároskába, a Dunajec folyó mellett található Szczawnicába is bekukkantunk. A záró fejezetben pedig a tragikus sorsú költő, Edward Stachura, illetve a hazánkban is népszerű filmrendező, Krzysztof Kiesłowski műhelyében kutakodhatunk. Kérdés persze, manapság kit izgatnak mindeme tények, titkok, érdekességek? Érdekel-e bennünket a történelem, a közös múlt? Kovács István egyik legfőbb erénye, hogy a tudományos igénnyel feldolgozott, komoly témákról közérthetően, egyszerűen és szórakoztatóan szól. Tapasztalataink szerint e képesség nem minden tudósunk adatik meg, azaz nagy kincs.

Végső soron meghatározható-e, elemezhető-e egy barátság? Ki tudná szabatosan megmondani, miért is dobban hevesebben a szívünk, ha valamelyik magyar közúton megpillantunk egy lengyel rendszámú kamiont? Ha a pesti belváros tülekedésében hirtelen egy lengyel félmondat üti meg fülünket? Annyi bizonyosan tudható, hogy a lengyel–magyar barátság a szó nemes értelmében vett világszenzáció: két, egymással kilencszáz évig határos ország esetében egyedülálló az efféle baráti érzület, nem találunk rá több példát a világ térképén... Tényszerűen létezik-e anatómiája egy barátságnak? Az első kötet előszavában Kovács István e szavakkal indokolja a témaválasztást, vagyis élete meghatározó szellemi kalandját: „Tömören a magyar–lengyel barátság építéséről van szó, amely páratlan jelensége a világtörténelemnek. Megőrzése elsősorban a mi érdekünk: hozzátartozik nemzeti önazonosságunkhoz. Időnként talán ezért indul ellene hevesebb vagy leplezettebb támadás. A háború parlamentjében a nyilas képviselők szónokoltak ellene – a németek iránti hűség jegyében. A hatvanas és nyolcvanas években a szovjetek iránti lojalitásnak engedve próbálták aláásni különféle eszközökkel – részben 1956 miatt, részben a Szolidaritástól való félelemből. Ma mintha a globalizmus volna a rombolás hívószava. Ez a két részből álló könyv a barátság történelmi bizonyítékain túl arról is meggyőzni igyekszik az olvasót, hogy a lengyelek (...) érdemesek a szeretetünkre.” A végső cél hazafiasan emelkedett, gyönyörűsége: felfedezni a nyári turistaként látogatott nagyvárosokon, a zakopanei síparadicsomon túli lengyel testvérházat.

Zsille Gábor